

HOLLÝ, Karol: ŽENSKÁ EMANCIPÁCIA. DISKURZ SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO HNUZIA NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA. Bratislava : Historický ústav SAV, 2011. 178 s.

Historik Karol Hollý si vo svojej vedeckej monografii dal za cieľ „opísať spôsob, akým boli v diskurze slovenskej národoveckej komunity normované a konštruované predstavy o žene a jej mieste v spoločnosti“. Predmetom jeho záujmu je „myšlienkový svet slovenskej národoveckej society na konci 19. a na začiatku 20. storočia“, prednostne „rozvoj ideí emancipácie žien v diskurze slovenského národného hnutia“. Hoci prácu nazval *Ženská emancipácia*, hneď v úvode objasňuje, že jeho zámerom nie je podať dejiny daného fenoménu vo všeobecnosti, ale predovšetkým v spojení s ideológiou nacionalizmu, nakoľko slovenské ženské hnutie na prelome 19. a 20. storočia bolo integrálnou súčasťou dobového slovenského národného hnutia: pri vzájomnom priradení oboch pojmov práve nacionalizmus vystupuje ako prioritný a feminizmus až ako sekundárny. Táto téza – „podriadenosť požiadaviek ženskej emancipácie požiadavkám a cieľom nacionalizmu“ – je aj východiskovou tézou celej práce, ktorú dokladá a v sumáre aj potvrdzuje päť tematických okruhov sledovanej témy, analyzovaných v piatich kapitolách knihy: Podmienky pre ženské vzdelávanie v dualistickom Uhorsku a diskurz slovenskej národoveckej society; Dennica, prvý slovenský ženský časopis v kontexte slovenskej národoveckej society; Česko-slovenská spolupráca a vplyv ideológie národnej jednoty Čechov a Slovákov na slovenské ženské hnutie; Tzv. výšivkárske hnutie na prelome 19. a 20. storočia a Emancipácia žien v diskurze národoveckej tlače. Dva príklady z roku 1913.

Karol Hollý približuje dobový životný priestor žien a súčasne úsilie jednotlivkyn (Terézia Vansová, Elena Maróthy-Šoltéssová, Mária Bellová, Elena Solláriková, Hana Gregorová a i.) i ženských záujmových združení (spolok Živena) o prekonanie tradičných modelov a o nové formy uplatnenia sa žien. Tieto momenty ukazuje v konfrontácii a na pozadí vyrovnávania sa s tradičnými, konzervatívnymi predstavami o postavení a úlohe žien v spoločnosti (domácnosť a rodina), no aj s nacionálne motivovanými predstavami, aké mala o role žien slovenská národovecká komunita (žena ako manželka – tvorkyňa zázemia pre mužov-národovcov a matka – rozmnožovateľka národa, vychovávateľka budúcich národných dejateľov).

Z autorových zistení vyplýva, že hoci význam dievčenského vzdelávania sa v zásade uznával, vzhľadom na to, že dané vzdelávacie možnosti poskytovalo uhorské štátne školstvo s povinným vyučovacím jazykom maďarským, a nie národnostné školy, dôraz sa kládol na domáce sebavzdelávanie slovenských dievčat. (V tejto súvislosti sa K. Hollý dopúšťa malej formulačnej nepresnosti: konštatovanie, že „domácnosť síce netvorila ideálne podmienky pre štúdium, ale ako nepriamo vyplýva z fragmentu z autobiografie L. Podjavorinskej, samovzdelávanie bolo možné zosúladiť s domácimi prácami“, s. 22, ilustruje totiž citátom, v ktorom je reč o akte umeleckej tvorby v kontexte domácich prác, konkrétne o písaní básní pri varení. Citát sa teda nedotýka procesu sebavzdelávania, ale okolností básnickej tvorby.)

Štátna škola svojou maďarizačnou politikou predstavovala v danom období nebezpečenstvo odnárodnenia, preto aj v tomto kontexte sa pri vzdelávaní aktualizovala idea „svoj-

skosti“, slovenskosti, v podobe samostatnej slovenskej vzdelanosti. Navyše, pri vzdelávaní žien sa akoby akceptovalo len humanitné vzdelanie (literatúra, kultúra), a individuálne úspechy v prírodovednom alebo lekárskom štúdiu a následnej praxi neboli až natoľko oceňované či zdôrazňované, čo sa prejavilo napr. v odlišnej miere národoveckej „propagácie“ úspešných slovenských žien (početne a rozsahovo iné reflektovanie úspechov botaničky Izabely Textorovej alebo lekárky Márie Bellovej v porovnaní s rozsiahlejším informovaním o práci filozofky a prekladateľky Heleny Turcerovej-Devečkovej). V tejto súvislosti, v rámci prípadovej štúdie o Márii Bellovej, autor uzatvára, že povolanie lekárky „*nebolo z hľadiska potrieb národného hnutia veľmi atraktívne*“, že „*rozvoj prírodných vied nebol pre nacionalizmus (...) vnímaný ako potrebný či žiaduci*“ (s. 30), no prečo tomu tak bolo, to neobjasňuje.

Pri dobovom prijímaní, resp. odmietaní ženského hnutia sa ako dôležité javili tiež kresťanský hodnotový systém (podriadenosť ženy voči mužovi) a s tým súvisiaca kategória mravnosti. V nadväznosti na to boli snahy o ekonomickú emancipáciu žien a o prehodnotenie mužsko-ženských rolí prezentované ako nemravné, protikresťanské (protináboženské), ako svojim spôsobom neprirodzené, odporujúce ľudskej prirodzenosti. Hoci tieto názory zastávali a na stránkach *Národných novín* formulovali najmä muži – predstavitelia národného hnutia, čiastočne ich akceptovali aj samotné ženy angažujúce sa v emancipačných procesoch (E. Maróthy-Šoltésová, T. Vansová). Napriek tomu feminizmus, aj vo svojej umiernennej podobe, vyvolával odpor vodcov národného hnutia – Svetozár Hurban Vajanský i Jozef Škultéty ženské aktivity odmietali, spochybňovali a zosmiešňovali, čo sa plne ukázalo napr. pri vzniku prvého slovenského ženského časopisu *Dennica* v roku 1898. Aj keď postupom času sa už isté otázky súvisiace s emancipáciou žien javili ako oprávnené a prijateľné (volebné právo, ekonomická samostatnosť a pod.), ešte aj v roku 1913 rezonovali v dobových polemikách rovnaké argumenty o protináboženskosti, neprirodzenosti alebo nemravnosti ženskej nezávislosti (časopisecká diskusia o divadelnej hre *Olga Rubešová* od českého autora Františka Xavera Svobodu, na základe jej inscenácie slovenskými divadelnými ochotníkmi v Ružomberku v máji 1913).

Národná ideológia sa prejavila aj vo vzťahoch českého a slovenského ženského hnutia a v pomere vodcov slovenského národa k českým projektom na pomoc Slovákom. Česko-slovenské „ženské“ vzťahy tak významne ovplyvňovala odlišnosť národných ideológií, keď na slovenskej strane bola určujúca idea samostatného slovenského národa a na českej strane idea spoločného českého, resp. československého národa a národnej jednoty Čechov a Slovákov. Karol Hollý skúma dosah týchto koncepcií na slovenské ženské hnutie, pričom konštatuje, že jedným z výsledkov takejto konfrontácie bol aj fakt, že nasledovanie ženských vzorov sa v slovenských ženských periodikách prezentovalo ako nežiaduce a ohrozujúce národný charakter.

Samostatnú kapitolu autor venuje tzv. výšivkárskemu hnutiu, v rámci ktorého sa jednak realizovala jedna z podôb ekonomickej samostatnosti žien, jednak sa opäť v inej podobe zdôrazňoval národný aspekt. Výšivky boli vnímané ako výsostne slovenský produkt so silným nacionalistickým posolstvom: dôležitý bol ich slovenský pôvod, a to nielen vo vzťahu k vzorom a ornamentom, ale najmä k ich výrobe a distribúcii. S ohľadom na iné ideologické a konfesijné ukotvenie sa aj odlišne vnímala činnosť rovnako zameraných spolkov a výrobných združení (prouhorsky orientovaný spolok Izabella, židovskí obchodníci, výrobné družstvo pri Katolíckom kruhu v Skalici, spoločnosť Lipa pri spolku Živena).

V poslednej kapitole, ktorá pozostáva z dvoch prípadových štúdií, Karol Hollý približuje recepciu základných problémov ženskej emancipácie v dobovej tlači, na príklade reflektovania dvoch udalostí: kongresu žien v Prahe a Budapešti v roku 1913 a už spomínanej diskusie o predstavení divadelnej hry *Olga Rubešová* v Ružomberku v roku 1913.

Doplnkom analytických zameranej monografie sú obrazová a pramenná príloha, kde autor publikuje viacero typov pôvodných dobových prameňov, čím chce kontextovo podložiť vlastné konštatácie, no zároveň tiež ilustrovať žánrovú rôznorodosť samotných textov i diskurzov, kde sa otázka ženskej emancipácie nastoľovala.

Základným prameňom autorovho skúmania je dobová korešpondencia a dobová tlač, a to v pomerne širokom spektre, zodpovedajúcom diferenciacii prúdov v slovenskej národoveckej spoločnosti. Priradením názorov na ženskú emancipáciu zo strany odlišných ideologických krídiel Karol Hollý upozorňuje na moment, že napriek politickej diferencovanosti dané prúdy zastávali veľmi podobné názory na postavenie i úlohy žien v národe, a to z jediného dôvodu, ktorý sa však podľa neho často prehliada, a to „že *hlásisticko-prúdická (či masarykovsko-slovakofilská) opozícia voči tzv. martinskému centru SNS bola napriek svojim heslám liberalizmu, humanizmu či kozmopolitizmu nacionálna rovnako ako martinskí národovci*“ (s. 23).

Na mnohých miestach práce Karol Hollý naznačuje alebo priamo pomenováva ďalšie výskumné problémy a témy, čím ukazuje možnosti vlastného budúceho výskumu, ale takisto výskumu iných. Kým tento prvok, napriek častému výskytu, je v práci akceptovateľný, pretože prácu ďalej otvára, menej prijateľné je dosť nadužívané odkazovanie na predchádzajúce alebo naopak nasledujúce vlastné formulácie (typu „ako som už spomenul“, „ako však ukážem nižšie“ a pod.). Hoci jednotlivé témy naozaj potvrdili východiskovú tézu o nadradenosti nacionalizmu nad feminizmom, v závere knihy nie je táto skutočnosť nijako širšie rozvinutá a rozpracovaná. Autor len syntetizoval čiastkové zhrnutia, a teda nanovo zopakoval teoretické závery jednotlivých kapitol.

Práca Karola Hollého je zaujímavým príspevkom k historiografickému výskumu slovenskej spoločnosti na prelome 19. a 20. storočia. Jeho analýza tzv. ženskej otázky v jej vybraných dobových prejavoch kvalitatívne nadväzuje a dopĺňa aktuálne, metodologicky nové a progresívne bádanie problematiky postavenia žien, ako ho napr. reprezentuje kolektívna monografia editorky Gabriely Dudekovej *Na ceste k modernej žene* (Bratislava : Vydavateľstvo Veda, 2011). Jeho päť prístavení sa pri vybraných problémoch ženskej emancipácie na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia neukazuje iba ich prepojenosť s dobovým nacionalistickým diskurzom, ale aj praktické ťažkosti pri presadzovaní sa ideí ženského hnutia v konzervatívne a tradicionalisticky orientovanej spoločnosti, pričom konzervativizmus výrazne oslaboval ostrosť súvekeho slovenského feminizmu.

Dana Hučková

Mgr. Dana Hučková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: dana.hučkova@savba.sk